

RAZLIČITI TIPOVI SOCIJALNIH I TEMPORALNIH USPOREDBI TIJEKOM PRILAGODBE STUDIJU*

LOZENA IVANOV
ZVJEZDAN PENEZIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 159.923.5:378
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno
: 2002-12-23
Received

U ovom radu htjeli smo utvrditi kakva je povezanost socijalnih i temporalnih usporedbi s nekim pokazateljima pozitivne i negativne prilagodbe na studij. Također smo željeli provjeriti kakva je povezanost socijalnih i temporalnih usporedbi s nekim drugim varijablama koje su se u ranijim istraživanjima pokazale značajnim u procesu prilagodbe, kao što su samopoštovanje, samoeфикаsnost, usamljenost i studijsko opterećenje. I konačno, zanimalo nas je da li dolazi do promjena u navedenim varijablama tijekom prve godine studiranja. Na uzorku studenata prve godine u Zadru izvršena su dva ispitivanja. Prvo u drugom i trećem tjednu od početka nastave, a drugo mjesec dana prije kraja nastave iste akademske godine. Utvrđene su značajne povezanosti različitih tipova socijalnih i temporalnih usporedbi s pokazateljima pozitivne odnosno negativne prilagodbe, kao i sa samopoštovanjem i općom samoeфикаsnosti. Također smo utvrdili da je tijekom prve godine studija došlo do promjena u posljedicama takvih usporedbi pa su one pred kraj nastave negativnije nego na početku.

KLJUČNE RIJEČI: prilagodba, socijalne usporedbe, temporalne usporedbe, samopoštovanje, samoeфикаsnost

* Ovaj rad nastao je u sklopu istraživačkog projekta br. 0070002 "Samoevaluacija i samoregulacija osobnog razvoja u adolescentnoj, zreloj i starijoj životnoj dobi".

Uvod

Svako tranzicijsko razdoblje predstavlja više ili manje stresno iskustvo za većinu ljudi. Procjene stresnosti takvih situacija redovito su rezultat percipiranih zahtjeva situacije u odnosu na percipirane osobne izvore suočavanja. Pri tome osoba evaluira vlastite kompetencije, socijalnu podršku koju ima, materijalne i druge resurse, s namjerom prilagodbe novim okolnostima i ponovne uspostave ravnoteže između sebe i okoline (Jerusalem i Schwarzer, 1992). Ishode takvih situacija prepoznajemo kao dobru odnosno lošu prilagodbu pojedinca zahtjevima određene okoline.

Brojni su dokazi koji govore u prilog tvrdnji da je prijelaz iz srednje škole na fakultet jedno od takvih, stresnih tranzicijskih razdoblja, koje nužno zahtijevaju prilagodbu. Međutim, dok neki studenti ovu tranziciju doživljavaju kao osobni izazov, drugi su preplavljeni promjenama i osjećaju se neprilagođeno i depresivno.

U literaturi se navodi da studenti prve godine, ali i viših godina studija, najčešće izvještavaju o problemima vezanim uz određene studijske obveze i postignut uspjeh na studiju, te o problemima u socijalnim odnosima na studiju. Tako Bezinović i sur. (1998) navode rezultate istraživanja studenata Sveučilišta u Rijeci prema kojima je kod obaju spolova izražen strah od neuspjeha u studiju, tjeskoba vezana uz polaganje ispita, poteškoće s učenjem, osjećaj neefikasnog studiranja, te pritisci i očekivanja obitelji. Osjećaj usamljenosti i nedostatak emocionalne podrške su stanja koja značajno opterećuju, podjednako i djevojke i mladiće. Oswalt i Finkelberg (1995) iznose podatak da je gotovo 90% studenata izjavilo kako je depresivno ili je to bilo prilikom dolaska na fakultet. Najčešći razlozi depresije odnosili su se na intimne veze, socijalnu prilagodbu i uspjeh na studiju. Studenti prve godine uz to najčešće navode napuštanje kuće, a studenti starijih godina (ne)mogućnosti zapošljavanja.

Individualne razlike u doživljaju tranzicije povezane su s različitim uvjetima. Adolescenti mogu biti različito osjetljivi na iskustvo tranzicije zbog svojih bioloških i psiholoških karakteristika, što može djelovati na doživljenu razinu stresa.

Kako percipirana samoeфикаsnost, koja se određuje kao procjena pojedinca o vlastitim sposobnostima organiziranja i izvršavanja određenih akcija potrebnih za ostvarenje ciljeva (Bandura, 1997), utječe na doživljaj stresa i anksioznosti koju će osoba doživjeti u prijetećim ili teškim situacijama, realno je očekivati da studenti s višom samoeфикасноšću promjene vezane za početak studiranja doživljavaju manje stresnim. Samoeфикаsnost kao osobni faktor nije

samo važna determinanta načina kako ljudi odgovaraju na stres, već ima i odgovarajuće efekte na dugotrajnije adaptacijske ishode kao što je subjektivna dobrobit i fizičko zdravlje (Jerusalem, 1996).

Osim toga, vjerovanja o osobnoj efikasnosti određuju što ljudi osjećaju i misle, kako sami sebe motiviraju i kako se ponašaju. Osobe s višom samoefikasnošću lakše pokreću oblike ponašanja za koje vjeruju da vode željenim ishodima, odabiru izazovnije ciljeve, ulažu više napora i ustrajni su kad naiđu na poteškoće. Sve su to elementi koji mogu biti značajno povezani s uspješnom prilagodbom studiju.

Iako percepcija osobne efikasnosti značajno doprinosi samopoštovanju, to su ipak odijeljeni konstrukti. Samopoštovanje je usmjereno na procjenu osobne vrijednosti, a samoefikasnost na procjenu osobnih sposobnosti. Rosenberg i sur. (1995) definiraju samopoštovanje kao stav prema sebi, bilo da se gleda u cjelini ili pak u specifičnim područjima. Osobe visokog samopoštovanja imaju pozitivno mišljenje o sebi, prihvaćaju sebe i misle da su vrijedne poštovanja. Rosenberg (1979, prema Dacey i Kenny, 1994) smatra da postoje dva opća faktora koja djeluju na samopoštovanje adolescenata. Jedan rezultira visokim samopoštovanjem ukoliko osoba postiže uspjeh u područjima od važnosti za nju, a drugi se odnosi na percepciju o tome što drugi misle o njoj. Adolescenti visokog samopoštovanja tijekom školovanja postižu dobre rezultate, imaju osjećaj da kontroliraju svoj život, te na uspjeh gledaju kao na rezultat uloženog napora. U više istraživanja (Holahan i sur., 1995; Holmbeck i Wandrei, 1993; Thombs, 1995) samopoštovanje se pokazalo kao varijabla značajno povezana s prilagodbom na viši stupanj školovanja.

Jedna od novosti u proučavanju prijelaza na studij jesu socijalne i temporalne usporedbe. Koncept socijalnih usporedbi u socijalnu psihologiju uveo je Leon Festinger 50-tih godina prošlog stoljeća. Tad je iznio osnovne postavke jednog tumačenja procesa samoevaluacije koja je u literaturi poznata kao teorija procesa socijalnog uspoređivanja. Krenuo je od pretpostavke da je poznavanje vlastite pozicije na nekoj dimenziji ili u nekom području od adaptivne važnosti, te je pretpostavio da su ljudi općenito vrlo motivirani procijeniti vlastitu poziciju. Pri procjenama se mogu koristiti različitim objektivnim pokazateljima, kao npr. rezultatima na testovima, ali kad tih objektivnih pokazatelja nema, osoba može procijeniti svoju poziciju uspoređujući se s drugima.

Prema relativnoj poziciji osobe s kojom se uspoređujemo u odnosu na sebe, spominju se tri tipa socijalnih usporedbi: usporedbe s onima koji su nam na dimenziji usporedbe jednaki ili slični (lateralne usporedbe), usporedbe s

onima koji su od nas na datoj dimenziji bolji ili uspješniji (uzlazne usporedbe), te usporedbe s onima koji su od nas na danj dimenziji gori, odnosno slabiji ili manje uspješni (silazne usporedbe).

Rezultati nekih istraživanja (Ćubela, 2001) govore o tome da se socijalne usporedbe koriste rjeđe nego temporalne usporedbe. Temporalne usporedbe se odnose na usporedbe aktualne vlastite pozicije u nekoj domeni s nekadašnjom (silazna temporalna usporedba) ili onom koja se očekuje u budućnosti (uzlazna temporalna usporedba).

Kako navode Helgeson i Mickelson (1995), Festinger je pretpostavio da se u osnovi socijalnog uspoređivanja nalazi motiv samoevaluacije, ali je moguć i motiv samopoboljšanja u situacijama usporedbi s boljima od sebe. Uspoređujući se s boljima, osoba može doznati što i kako može učiniti da bi svoju sadašnju poziciju na dimenziji usporedbe promijenila nabolje. Istraživači su kasnije prema navodima istih autora utvrdili i treći motiv za socijalno uspoređivanje. Riječ je o motivu samouzdanja koji se češće javlja prilikom usporedbe s lošijima od sebe. Ćubela (2001) u svom radu kaže da o ovom motivu govorimo onda kad je cilj uspoređivanja osjećati se dobro i ne samo sačuvati već i poboljšati sliku o sebi. Međutim, treba uzeti u obzir da, na primjer, samoevaluacija nije ograničena samo na usporedbe sa sličnima sebi. Naime, netko tko je početnik u nečemu, može imati više koristi uspoređujući se s boljima od sebe jer na taj način može bolje procijeniti što treba raditi. Isto tako, zadovoljavanje potrebe za samopoboljšanjem ne mora se odvijati samo kroz uzlazne usporedbe, jer osoba može naučiti kako ne treba nešto raditi uspoređujući se s lošijima od sebe.

Kad se govori i o socijalnim i o temporalnim usporedbama, možemo reći da se ljudi razlikuju po čestini korištenja usporedbi, kao i po posljedicama usporedbi. One za njih mogu biti pozitivne, jer se osoba osjeća bolje nakon njih, ili negativne, jer se osoba osjeća lošije nakon takvih usporedbi. Ćubela (2001) nalazi da se pri uspoređivanju u domeni postignuća, socijalne efikasnosti, tjelesnog izgleda i kondicije češće koriste uzlazne i lateralne nego silazne usporedbe. Isto tako, da se posljedice uzlaznog uspoređivanja procjenjuju kao negativnije nego posljedice silaznog i lateralnog uspoređivanja.

Unatoč povremenom pojačanom interesu istraživača, u recentnoj literaturi relativno je mali broj radova o procesima socijalnih i temporalnih usporedbi, a pogotovo u kontekstu prijelaza na studij. Stoga nam se činilo opravdanim utvrditi kakva je povezanost socijalnih i temporalnih usporedbi s nekim pokazateljima pozitivne i negativne prilagodbe na studij. Također smo željeli provjeriti kakva je povezanost socijalnih i temporalnih usporedbi s nekim

drugim varijablama koje su se u ranijim istraživanjima pokazale značajnima u procesu prilagodbe, kao što su samopoštovanje, samoefikasnost, usamljenost i studijsko opterećenje. I konačno, zanimalo nas je dolazi li do promjena u navedenim varijablama tijekom prve godine studiranja.

Metoda

U prvom dijelu ispitivanja sudjelovalo je 179 studenata prve godine s različitih studijskih grupa Filozofskog fakulteta u Zadru te Visoke učiteljske škole u Zadru. Od tog broja 101 student je s odlaskom na studij promijenio mjesto boravka. Prvi dio ispitivanja uključivao je primjenu upitnika u drugom i trećem tjednu od početka nastave akademske godine 2001/2002., a drugi dio ponovljenu primjenu na istim ispitanicima mjesec dana prije kraja nastave iste akademske godine. Studenti su ispunjavali upitnik prije predavanja a ispitivanje je bilo grupno i trajalo je 15 do 20 minuta. U drugom dijelu sudjelovalo je 109 studenata. U uzorku su dominirale djevojke jer je takva spolna struktura ovog fakulteta. Prosječna dob studenata iznosila je 19 godina. U analizama su korišteni rezultati onih ispitanika koji su sudjelovali u oba ispitivanja.

U ispitivanju su korišteni sljedeći upitnici:

1. Upitnik sociodemografskih podataka koji je osim pitanja o imenu i prezimenu ispitanika (radi kasnije provjere test-retest pouzdanosti), sadržavao i pitanja o spolu, godinama života, promjeni mjesta boravka (promijenjeno ili nepromijenjeno), kao i subjektivne procjene zadovoljstva studijem, ukupnog zadovoljstva životom i subjektivne procjene uspješnosti u studiju te stresnosti studija. Na pitanja koja su se odnosila na subjektivne procjene ispitanici su odgovarali na skalama Likertova tipa s rasponom mogućih odgovora od 1 do 5.

2. Upitnik opće samoefikasnosti (Schwarzer i sur., 1997) sadrži 10 čestica kojima ispitanik procjenjuje opću samoefikasnost, neovisno o situaciji. Upitnik je primijenjen i psihometrijski provjeren na većim uzorcima različitih kultura (Schwarzer i sur., 1997), gdje je pokazao jednofaktorsku strukturu i dosta visoku pouzdanost tipa unutarnje konzistencije (od .81 do .91). Skala je provjerena na uzorcima hrvatskih ispitanika i pokazala zadovoljavajuće psihometrijske značajke (Ivanov, 2002).

3. Rosenbergova skala samopoštovanja mjeri globalno samopoštovanje, a sastoji se od 10 čestica. Na uzorcima hrvatskih ispitanika skala je pokazala jednofaktorsku strukturu, dok dobra internalna konzistencija na uzorcima

studenata i mlađih odraslih ukazuje na njenu prikladnost za ispitivanje u praktične i znanstvene svrhe (Lacković-Grgin i Sorić, 1996; Penezić, 1999).

4. Kratki oblik UCLA upitnika usamljenosti (Russell, 1996) koji se sastoji od sedam čestica i pokazuje faktorsku invarijantnost i zadovoljavajuću pouzdanost na različitim uzorcima ispitanika.

5. Skala studijskog opterećenja (Lacković-Grgin i Sorić, 1997) je subskala Upitnika o trajnim opterećenjima na studiju i ispituje opterećenje studijskim obvezama. Sastoji se od 6 čestica, a tipična čestica glasi: "Opterećuju me brojna predavanja i vježbe". Autorice izvještavaju o njenoj zadovoljavajućoj pouzdanosti.

U navedenim upitnicima ispitanici su odgovarali na skalama Likertova tipa s rasponom mogućih odgovora od 1 do 5.

6. Upitnik socijalnih i temporalnih usporedbi konstruirala je Čubela (2001) a uključuje 10 čestica koje mjere uzlazne, lateralne i silazne socijalne usporedbe, te uzlazne i silazne temporalne usporedbe. Upitnik sadrži pet čestica kojima se procjenjuje čestina socijalnih i temporalnih usporedbi, te pet čestica kojima se mjere posljedice tih usporedbi na pojedinca. U ovom istraživanju tražili smo od ispitanika da procijene čestinu i posljedice socijalnih i temporalnih usporedbi u području postignuća. Primjer tvrdnji: "Kad razmišljam o tome što sam u životu postigao... uspoređujem se s osobama koje su u tom pogledu uspješnije od mene" (čestina socijalnih uzlaznih usporedbi), s ponuđenim odgovorima s pet stupnjeva - od nikad do često. Ili: "Kako se obično osjećate... kad se uspoređujete s osobama koje su po svojim postignućima bolje od vas?" (posljedice socijalnih uzlaznih usporedbi) s ponuđenim odgovorima s pet stupnjeva od vrlo loše do vrlo dobro.

Rezultati

Provjerili smo pouzdanost skala korištenih u ovom ispitivanju. U tablici 1. prikazuju se rezultati analiza pouzdanosti (koeficijent unutarnje konzistencije tipa Cronbach alpha) u prvoj i drugoj primjeni, kao i rezultati test-retest pouzdanosti korištenih skala. Pokazalo se da korištene skale imaju uglavnom zadovoljavajuću pouzdanost.

Tablica 1. *Rezultati analize pouzdanosti korištenih skala*

<i>Varijabla</i>	<i>Cronbach alpha</i>		<i>test-retest</i>
	<i>I. primjena</i>	<i>II. primjena</i>	
<i>Opća samoeфикаsnost</i>	.817	.859	.66
<i>Samopoštovanje</i>	.793	.870	.68
<i>Usamljenost</i>	.767	.828	.59
<i>Studijsko opterećenje</i>	-	.796	-

Pokušali smo utvrditi razlike u pojedinim varijablama kod studenata koji su radi studija promijenili mjesto boravka i onih koji to nisu. Naši rezultati su pokazali da značajna razlika postoji jedino u samopoštovanju, pri čemu veće samopoštovanje imaju oni studenti koji su zbog prijelaza na studij promijenili mjesto boravka.

	M	t	df	p
<i>Samopoštovanje kod studenata koji su promijenili mjesto boravka</i>	39,29			
<i>Samopoštovanje kod studenata koji nisu promijenili mjesto boravka</i>	37,07	2,45	169	0,01

Provjerili smo i postoje li razlike u ispitivanim varijablama u dvije primjene. Rezultati su prikazani u tablici 2.

Tablica 2. Rezultati testiranja značajnosti razlika između prvog i drugog mjerenja korištenih varijabli

Varijable	Prva primjena		Druga primjena		t	df	p
	M1	SD1	M2	SD2			
<i>Opća samoefikasnost</i>	36,98	4,84	35,16	5,43	4,13	92	0,01
<i>Visoka samoefikasnost</i>	40,68	3,85	41,36	3,28	0,99	27	0,33
<i>Niska samoefikasnost</i>	33,04	4,18	28,88	3,48	4,61	24	0,01
<i>Samopoštovanje</i>	38,71	6,07	38,72	6,16	0,02	98	0,98
<i>Visoko samopoštovanje</i>	42,89	4,20	44,92	2,10	2,82	36	0,01
<i>Nisko samopoštovanje</i>	33,68	5,86	30,86	3,49	2,76	27	0,01
<i>Usamljenost</i>	11,33	4,42	11,31	4,61	0,05	108	0,96
<i>Zadovoljstvo studijem</i>	3,97	0,63	3,42	0,86	6,07	102	0,01

Pokazalo se da značajna razlika postoji u općoj samoefikasnosti. Studenti su imali veći osjećaj osobne efikasnosti na početku studija nego na kraju prve godine studija. Zanimalo nas je da li je do pada u samoefikasnosti podjednako došlo i kod studenata koji su na početku studija imali nižu, kao i kod onih koji su iskazali višu samoefikasnost. Studente smo podijelili prema z-vrijednosti, s time da smo kao granicu za nižu samoefikasnost uzeli rezultate ispod - 0.5 z, a rezultate iznad + 0.5 z kao višu samoefikasnost. Studente koji su postigli rezultate između - 0.5 z i + 0,5 z, isključili smo iz ovog dijela obrade. Iz tablice 2. vidljivo je da je do značajnog pada u općoj samoefikasnosti došlo samo u grupi studenata koji su i na početku godine imali nižu samoefikasnost, dok kod onih koji su u to vrijeme imali višu samoefikasnost, nije došlo do promjene.

Kod samopoštovanja i usamljenosti nisu se pokazale značajne razlike u procjenama na početku i kraju akademske godine. Ipak, kad se odvoje oni s višim od onih s niskim samopoštovanjem (također prema +/- .5 z vrijednosti), uočava se da je kod onih s nižim samopoštovanjem došlo do statistički značajnog pada, dok je kod studenata s višim samopoštovanjem došlo do značajnog porasta samopoštovanja između dviju primjena.

Testiranjem značajnosti razlike između dviju primjena utvrđeno je da je kod studenata tijekom prve godine došlo i do značajnog pada u zadovoljstvu studijem.

Provjerene su i moguće razlike u socijalnim i temporalnim usporedbama u odnosu na početak i kraj akademske godine. Rezultati su vidljivi u tablici 3.

Tablica 3. *Rezultati testiranja značajnosti razlika između prvog i drugog mjerenja socijalnih i temporalnih usporedbi*

	<i>Prva primjena</i>		<i>Druga primjena</i>				
	<i>M1</i>	<i>SD1</i>	<i>M2</i>	<i>SD2</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
<i>Čestina uzlaznih socijalnih usporedbi</i>	2,61	0,95	2,72	0,83	1,13	108	0,26
<i>Čestina lateralnih socijalnih usporedbi</i>	2,96	0,92	2,95	0,93	0,10	108	0,92
<i>Čestina silaznih socijalnih usporedbi</i>	2,24	0,93	2,29	0,80	0,48	107	0,63
<i>Čestina temporal. silaznih usporedbi</i>	3,16	1,00	3,25	0,91	0,81	107	0,42
<i>Čestina temporal. uzlaznih usporedbi</i>	3,19	1,01	3,14	0,93	0,40	107	0,69
<i>Posljedice uzlaznih socijal. usporedbi</i>	3,02	0,60	2,94	0,64	1,16	106	0,25
<i>Posljedice lateralnih socijal. usporedbi</i>	3,86	0,68	3,59	0,60	3,63	107	0,01
<i>Posljedice silaznih socijal. usporedbi</i>	3,57	0,78	3,44	0,77	1,88	107	0,06
<i>Posljedice temporal. silaznih usporedbi</i>	3,91	0,70	3,68	0,80	2,67	107	0,01
<i>Posljedice temporal. uzlaznih usporedbi</i>	3,76	0,78	3,39	0,77	4,63	108	0,01

Pokazalo se da razlike postoje u posljedicama uspoređivanja s jednakima ili sličnima sebi.

Studenti izvještavaju da su posljedice usporedbi s drugima, sebi sličnima, značajno negativnije pred kraj godine, nego što su to bile na početku godine.

Nadalje, razlike između prve i druge primjene postoje i u posljedicama koje za studente imaju temporalne usporedbe, kako s vlastitim prošlim postignućima, tako i s očekivanjima budućih postignuća.

I u jednom i u drugom slučaju studenti su se bolje osjećali kad su uspoređivali vlastita postignuća na početku studija.

Isto kao i u prvom dijelu ispitivanja, pokazalo se da pri samoevaluaciji studenti češće koriste temporalne usporedbe nego socijalne, što je u skladu s rezultatima drugih istraživanja (tablica 4.).

Tablica 4. *Razlike u čestini i posljedicama korištenja socijalnih i temporalnih usporedbi kod prvog mjerenja*

	M	SD	t	df	p
<i>Čestina socijalnih usporedbi</i>	2,60	0,69			
<i>Čestina temporalnih usporedbi</i>	3,18	0,76	6,91	105	0,01

<i>Posljedice socijalnih usporedbi</i>	3,48	0,46			
<i>Posljedice temporalnih usporedbi</i>	3,84	0,58	6,12	107	0,01

Jedan od mogućih razloga je i to što temporalno uspoređivanje, u odnosu na socijalne usporedbe, za pojedinca ima povoljnije efekte, kako se pokazalo i u našem istraživanju (tablica 5.).

Tablica 5. *Razlike u čestini i posljedicama korištenja socijalnih i temporalnih usporedbi kod drugog mjerenja*

	M	SD	t	df	p
<i>Čestina socijalnih usporedbi</i>	2,65	0,66			
<i>Čestina temporalnih usporedbi</i>	3,20	0,78	6,43	108	0,01

<i>Posljedice socijalnih usporedbi</i>	3,33	0,40			
<i>Posljedice temporalnih usporedbi</i>	3,52	0,63	3,13	106	0,01

Također, kroz temporalno uspoređivanje pojedinac vjerojatno lakše procjenjuje vlastiti napredak.

Kad se ipak odlučuju uspoređivati s drugima, studenti značajno češće odabiru usporedbe sa sebi sličnima, a rjeđe se odlučuju na usporedbe s lošijima ili boljima od sebe.

U tablici 6. prikazuje se korelacijska matrica ispitivanih varijabli u drugoj primjeni.

Tablica 6. Matrica interkorelacija ispitivanih varijabli (drugo ispitivanje)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1. Zadovoljstvo studijem	1.00	.39	-.35	.54	-.32	.33	.18	-.11	-.06	.09	-.02	.14	.12	.28	.11	.02	.21	.38
2. Zadovoljstvo ukupnim životom		1.00	-.19	.29	-.27	.38	.10	-.27	.01	.05	-.07	.04	.10	.31	.17	-.04	.33	.17
3. Stresnost studija			1.00	-.20	.34	-.29	-.08	.39	.11	-.20	.00	.01	.10	-.28	-.14	-.09	-.20	-.24
4. Procjena uspjeha na studiju				1.00	-.32	.39	.33	-.13	-.31	-.14	-.11	.07	-.02	.22	.11	-.21	.42	.33
5. Studijsko opterećenje					1.00	-.38	-.08	.26	.16	.06	.00	.10	.01	-.44	.03	.01	-.13	-.19
6. Samopoštovanje						1.00	.50	-.54	-.32	-.13	-.18	.01	-.03	.27	.12	-.03	.33	.34
7. Opća samoeфикаsnost							1.00	-.21	-.35	-.26	-.27	.21	.05	.08	.04	-.08	.25	.22
8. Usamljenost								1.00	.32	.09	.14	.17	.13	-.07	-.19	-.03	-.11	-.15
9. Čestina uzlaznih socijalnih us.									1.00	.47	.35	-.01	.13	-.19	.02	.11	-.16	-.14
10. Čestina lateralnih soc. us.										1.00	.38	.24	.16	.05	.28	.12	.13	-.04
11. Čestina silaznih socijalnih us.											1.00	.28	.11	-.08	.08	.18	.07	-.09
12. Čestina temporal. silaznih us.												1.00	.45	.08	.02	.06	.16	.19
13. Čestina temporal. uzlaznih us.													1.00	.12	.04	.14	.01	.27
14. Posljedice uzlaznih socijal. us.														1.00	.02	-.05	.29	.32
15. Posljedice lateralnih soc. us.															1.00	.15	.25	-.01
16. Posljedice silaznih socijal. us.																1.00	-.12	.08
17. Posljedice temp. silaznih us.																	1.00	.28
18. Posljedice temp. uzlaznih us.																		1.00

Označene korelacije značajne su na razini 5%.

Kako je vidljivo iz tablice 6., samopoštovanje je značajno povezano s većinom varijabli uključenih u ovu analizu. Pozitivna povezanost postoji sa samoeфикасношћу, subjektivnim procjenama zadovoljstva studijem i ukupnim životom te procjenama uspješnosti na studiju, a negativna s doživljajem stresnosti studija, studijskim opterećenjem i usamljenoшћу. Kad je riječ o usporedbama, vidljive su pozitivne korelacije s posljedicama uzlaznih socijalnih usporedbi kao i s posljedicama koje na studente ostavljaju obje temporalne usporedbe. Negativna povezanost sa samopoštovanjem je uočena kod čestine korištenja uzlaznih socijalnih usporedbi.

Čestina korištenja svih tipova socijalnih usporedbi je značajno negativno povezana sa samoeфикасношћу, dok je čestina korištenja temporalnih uzlaznih usporedbi, kao i posljedice uzlaznih i silaznih temporalnih usporedbi, pozitivno povezana s općom samoeфикасношћу. Dobivene su i značajne pozitivne korelacije samoeфикасношћу sa subjektivnim procjenama uspješnosti u studiju, a negativne s usamljenoшћу.

Većina pokazatelja pozitivne odnosno negativne prilagodbe je povezana s posljedicama socijalnih i temporalnih usporedbi. Tako su zadovoljstvo studijem i procjene uspjeha u studiju pozitivno povezane s posljedicama uzlaznih socijalnih usporedbi, kao i s posljedicama uzlaznih i silaznih temporalnih usporedbi. S druge strane, procjene stresnosti studija su negativno povezane s posljedicama uzlaznih socijalnih usporedbi i posljedicama silaznih temporalnih usporedbi.

U tablici 7. prikazuju se neke razlike između dvaju mjerenja u povezanostima socijalnih i temporalnih usporedbi s općom samoeфикасношћу i samopoštovanjem te usamljenosti i zadovoljstvom studijem.

Tablica 7. Matrica korelacija ispitivanih varijabli za prvo i drugo mjerenje

	<i>Opća samo- efikasnost 1. mjerenje</i>	<i>Opća samo- efikasnost 2. mjerenje</i>	<i>Usamljenost 1. mjerenje</i>	<i>Usamljenost 2. mjerenje</i>	<i>Samo- poštovanje 1. mjerenje</i>	<i>Samo- poštovanje 2. mjerenje</i>	<i>Zadovoljstvo studijem 1. mjerenje</i>	<i>Zadovoljstvo studijem 2. mjerenje</i>
<i>Čestina uzlaznih soc. us.</i>	-0,23	-0,35	0,22	0,32	-0,35	-0,32	-0,10	-0,05
<i>Čestina lateralnih soc. us.</i>	-0,11	-0,26	0,02	0,09	-0,11	-0,14	0,08	0,09
<i>Čestina silaznih soc. us.</i>	-0,22	-0,27	0,09	0,12	-0,04	-0,19	-0,10	-0,02
<i>Čestina temp. silaznih us.</i>	0,03	0,21	-0,10	0,13	-0,02	0,03	0,03	0,14
<i>Čestina temp. uzlaznih us.</i>	-0,09	0,10	-0,00	0,10	-0,05	-0,02	0,16	0,12
<i>Posljedice uzlaznih soc. us.</i>	0,25	0,07	-0,10	-0,09	0,25	0,27	0,19	0,29
<i>Posljedice lateral. soc. us.</i>	0,13	0,07	-0,22	-0,19	0,20	0,14	0,11	0,09
<i>Posljedice silaznih soc. us.</i>	0,08	-0,10	-0,01	-0,01	0,10	-0,04	0,07	0,01
<i>Posljedice temp. silazn. us.</i>	0,01	0,25	-0,19	-0,13	0,16	0,33	0,15	0,21
<i>Posljedice temp. uzlazn. us.</i>	0,27	0,22	-0,10	-0,18	0,38	0,34	0,29	0,38

Na kraju smo htjeli prikazati rezultate koji se odnose na stabilnost samih usporedbi. Iz tablice 8. vidljivo je da postoje značajne povezanosti svih tipova usporedbi između prvog i drugog mjerenja.

Tablica 8. *Matrica korelacija socijalnih i temporalnih usporedbi između prvog i drugog mjerenja*

Druga primjena Prva primjena	Čestina uzlaznih soc. us.	Čestina lateralnih soc. us.	Čestina silaznih soc. us.	Čestina temp. silaznih us.	Čestina temp. uzlaznih us.	Posljedice uzlaznih soc. us.	Posljedice lateralnih soc. us.	Posljedice silaznih soc. us.	Posljedice temp. silaznih us.	Posljedice temp. uzlaznih us.
Čestina uzlaznih soc. us.	0,30	0,30	0,19	0,08	0,11	-0,13	0,00	0,22	0,03	-0,07
Čestina lateralnih soc. us.	0,30	0,41	0,06	0,04	-0,06	0,01	0,13	0,18	0,04	-0,21
Čestina silaznih soc. us.	0,27	0,26	0,35	-0,04	-0,07	-0,16	0,16	0,03	-0,11	-0,35
Čestina temp. silaznih us.	0,00	0,12	0,28	0,20	0,14	0,15	0,02	0,05	0,19	-0,01
Čestina temp. uzlaznih us.	-0,01	0,03	0,04	0,09	0,24	-0,06	0,05	0,08	-0,01	0,06
Posljedice uzlaznih soc. us.	-0,12	-0,02	-0,01	-0,00	-0,02	0,43	-0,07	-0,14	0,31	0,25
Posljedice lateralnih soc. us.	0,10	0,17	0,07	0,21	0,20	0,32	0,28	0,09	0,08	0,30
Posljedice silaznih soc. us.	0,07	0,02	0,15	-0,03	0,04	-0,08	0,10	0,51	-0,17	-0,06
Posljedice temp. silaznih us.	-0,13	0,03	0,06	0,15	0,25	0,18	0,15	-0,07	0,29	0,10
Posljedice temp. uzlaznih us.	-0,25	0,06	-0,19	0,14	0,15	0,26	0,05	0,05	0,24	0,39

Rasprava

Kako brojni nalazi govore o povezanosti promjene mjesta boravka i prilagodbe na studij (Sullivan i Sullivan, 1980, prema Larose i Boivin, 1998; Thombs, 1995; Lacković-Grgin i Sorić, 1996), činilo nam se opravdanim provjeriti moguće razlike u pojedinim varijablama kod studenata koji su radi studija promijenili mjesto boravka i onih koji to nisu. U našem ispitivanju razlike su se pojavile jedino u samopoštovanju. Studenti koji su odlaskom na studij promijenili mjesto boravka imali su više samopoštovanje od onih koji su ostali kod kuće. Pretpostavljamo da su oni s višim samopoštovanjem zbog sigurnosti u svoje sposobnosti suočavanja i rješavanja problema možda spremniji otići studirati izvan svog mjesta boravka.

Nakon analiziranja promjena u ispitivanim varijablama između prvog i drugog mjerenja, iznenađuje nalaz da je opća samoeфикаsnost studenata značajno opala tijekom prve godine. Takve promjene bilo bi moguće očekivati u specifičnijim, situacijski determiniranim mjerama samoeфикаsnosti, ali ne i u općoj samoeфикаsnosti, koja bi ipak trebala biti stabilnije obilježje ličnosti. Kako bismo pojasnili takav nalaz, studente smo podijelili u dvije grupe, s višom i nižom samoeфикасношću. Vidljivo je iz t-testova da je do promjena došlo samo u grupi studenata s nižom samoeфикасношću. Gledajući ukupan rezultat, moguće je da je na početku studija, percepciju osobne ефикаsnosti oblikovala i činjenica da su završili srednju školu i uspješno upisali fakultet te prijelazom na studij ostvarili određeni stupanj nezavisnosti od roditelja. U terminima Eriksonove teorije psihosocijalnog razvoja kod mlađih osoba to može biti i pokušaj uspostavljanja i razvijanja identiteta, a što se odražava na procjenama samoeфикаsnosti i samopoštovanja. Međutim, studenti su tijekom prve godine morali razviti cijeli niz novih znanja i vještina koje su im važne za uspješno funkcioniranje na fakultetu. Kako je poznato da vjerovanja o osobnoj ефикаsnosti utječu na odabir ciljeva, na to koliko će napora osoba uložiti u dostizanju tih ciljeva, koliko će ustrajati kad naiđe na poteškoće, može se pretpostaviti da su studenti s višom samoeфикасношću imali i više prilika za vlastita pozitivna iskustva, te kod njih nije došlo do promjena u općoj samoeфикаsnosti. S druge strane, studenti s nižim procjenama o vlastitim sposobnostima organiziranja i izvršavanja određenih akcija potrebnih za ostvarivanje ciljeva, u susretu s teškoćama smanjuju uloženi napor i brzo odustaju, te su njihova iskustva s težinom i izvršavanjem fakultetskih obveza vjerojatno negativnija. To se zasigurno odrazilo i na značajno snižavanje procjena opće osobne ефикаsnosti.

Kako u samopoštovanju nema značajne razlike između dvaju mjerenja, čini se da je ono stabilnija osobina ličnosti. Međutim, nalazi o tome da li dolazi do promjene u samopoštovanju tijekom tranzicije iz nižih u više stupnjeve školovanja, nisu suglasni. Rosenberg izvješćuje da adolescentima u tom razdoblju opada samopoštovanje, dok Simmons u svom istraživanju pronalazi da je promjena škole zaista povezana s padom samopoštovanja, ali samo u ranijoj adolescenciji (prema Dacey i Kenny, 1994). Prema njihovu mišljenju, porast neovisnosti i osobnih sloboda tijekom kasne adolescencije povoljno djeluje na samopoštovanje. Neki pronalaze da su negativni efekti na samopoštovanje pri prijelazu na fakultet izraženiji ukoliko su praćeni promjenom mjesta boravka. U našem se istraživanju takvi efekti nisu pokazali, a ni u istraživanju Lacković-Grgin i Sorić (1995) koje su dobile da se studenti koji su promijenili mjesto boravka, ne razlikuju od onih koji to nisu. Ipak smo htjeli provjeriti postoji li razlika u razini samopoštovanja između prvog i drugog mjerenja kod studenata s višim odnosno nižim samopoštovanjem. Kako rezultati pokazuju, kod studenata s nižim samopoštovanjem došlo je do značajnog pada, a kod studenata s višim samopoštovanjem do značajnog porasta samopoštovanja.

S obzirom na ovakve nalaze, ne iznenađuje ni to da je, ukupno gledano, došlo do promjena i u zadovoljstvu studijem kao pozitivnom pokazatelju prilagodbe. Studenti su krajem godine manje zadovoljni studijem, nego što su to bili početkom akademske godine.

Kad je riječ o socijalnim i temporalnim usporedbama, možemo reći da studenti podjednako često koriste usporedbe na početku studija i na kraju godine. Međutim, promjene su vidljive u posljedicama socijalnih i temporalnih usporedbi. One su uglavnom negativnije nego što su bile na početku godine.

Takav je slučaj s posljedicama lateralnih usporedbi te se pokazuje da se studenti lošije osjećaju nakon takvih usporedbi pred kraj godine, nego što je to bilo na početku godine. Slično je i s posljedicama temporalnih uzlaznih i temporalnih silaznih usporedbi. Uspoređujući se sa svojim prošlim postignućima, kao i s očekivanjima budućih postignuća, studenti se lošije osjećaju pred kraj nastave, nego što su se osjećali na početku. Nalazi koji govore da su se studenti tijekom prve godine studiranja počeli osjećati lošije prilikom uspoređivanja, bilo s drugima ili sa sobom, sugeriraju nesigurnost u vlastite sposobnosti savladavanja vještina koje su im potrebne da bi se uspješno nosili sa zahtjevima studija.

Kao što je iz rezultata vidljivo, čini se da studenti češće koriste temporalne usporedbe nego socijalne. Ovakvi rezultati su dobiveni i u nekim

drugim istraživanjima, kako to navodi Čubela (2001). Mada nalazi o relativnoj učestalosti ovih dviju vrsta nisu sasvim konzistentni, i ona je u svom istraživanju dobila iste rezultate. Čini se da je to barem dijelom pod utjecajem područja usporedbe. Moguće da je razlog tome i to što u našem uzorku posljedice temporalnog uspoređivanja, unatoč tome što su između dvaju mjerenja postale negativnije, ipak imaju povoljnije efekte nego posljedice socijalnog uspoređivanja. Isto tako, kroz temporalno uspoređivanje pojedinac vjerojatno lakše procjenjuje vlastiti napredak.

Kad se ipak odlučuju uspoređivati s drugima, studenti u oba ispitivanja značajno češće odabiru usporedbe sa sebi sličnima, a rjeđe se odlučuju na usporedbe s lošijima ili boljima od sebe.

Ovakvi rezultati donekle potvrđuju zapažanja da je socijalno nepoželjno uspoređivati se s drugima, a posebno s onima koji su slabiji od nas u području usporedbe (Gibbons i Buunk, 1999). Wood (1996) navodi da su se ljudi spremniji silazno uspoređivati kad to nije javno, što upozorava na socijalnu poželjnost kao varijablu koja bi mogla biti povezana s odgovorima ispitanika na skali socijalnih usporedbi.

Ovim istraživanjem htjeli smo provjeriti i povezanost socijalnih i temporalnih usporedbi s pokazateljima pozitivne, odnosno negativne prilagodbe. Utvrđeno je da su zadovoljstvo studijem i procjene uspjeha u studiju, kao pokazatelji pozitivne prilagodbe, pozitivno povezane s posljedicama uzlaznih socijalnih usporedbi, kao i sa posljedicama uzlaznih i silaznih temporalnih usporedbi. Možemo reći da su studenti koji se osjećaju bolje nakon usporedbi s boljima od sebe, kao i nakon usporedbi sa svojim prošlim postignućima i očekivanjima budućih, i zadovoljniji studijem te su i njihove procjene uspjeha u studiju veće. Ili drugim riječima, bolje su se prilagodili studiju od onih koji se nakon takvih usporedbi osjećaju loše. Vjerojatno je ovdje riječ, barem kad se radi o uzlaznim socijalnim usporedbama, o motivu samopoboljšanja. Uočeno je da udruživanje s onima koji su uspješniji omogućava osobi da dođe do informacija koje joj mogu koristiti u postizanju cilja. Dakle, iako mogu biti bolne i neugodne, one osobi mogu više koristiti u pokušaju da popravi vlastitu poziciju u području usporedbe.

Zadovoljstvo studijem i procjene uspjeha u studiju očekivano su pozitivno povezane sa samopoštovanjem, a negativno sa studijskim opterećenjem.

Procjene stresnosti studija kao pokazatelj lošije prilagodbe negativno je povezan s posljedicama uzlaznih socijalnih usporedbi i posljedicama silaznih

temporalnih usporedbi. Ukoliko se osoba osjeća lošije nakon usporedbe s boljima od sebe, ali i nakon usporedbe sa vlastitim prošlim postignućem, doživljavat će studij stresnijim. Procjene stresnosti studija su u negativnoj korelaciji i s samopoštovanjem, a u pozitivnoj sa usamljenošću i studijskim opterećenjem.

Kako je vidljivo iz matrice korelacija, samopoštovanje je također značajno pozitivno povezano sa samoefikasnošću, a negativno sa studijskim opterećenjem i usamljenošću. Značajne su i pozitivne korelacije s posljedicama uzlaznih socijalnih usporedbi, kao i s posljedicama koje na studentima ostavljaju obje temporalne usporedbe. Studenti s višim samopoštovanjem bolje se osjećaju nakon uspoređivanja s boljima od sebe, ali i nakon uspoređivanja sa svojim prošlim i očekivanjima budućih postignuća. Samopoštovanje je negativno povezano s čestinom korištenja uzlaznih socijalnih usporedbi. Studenti s nižim samopoštovanjem češće koriste uzlazne usporedbe.

Kad je riječ o povezanosti opće samoefikasnosti i usporedbi, uočava se da je čestina korištenja svih tipova socijalnih usporedbi značajno negativno povezana sa samoefikasnosti. Znači, češće korištenje bilo kojeg tipa socijalnih usporedbi povezano je s nižom samoefikasnošću. S druge strane, pozitivna povezanost postoji s čestinom korištenja temporalnih uzlaznih usporedbi, kao i posljedicama uzlaznih i silaznih temporalnih usporedbi. Dobivene su i očekivane negativne povezanosti samoefikasnosti s usamljenošću.

Možemo reći da osobe s višim osjećajem samoefikasnosti i samopoštovanja rjeđe koriste uspoređivanje s boljima od sebe, ali kada to već čine, posljedice takvih usporedbi za njih su povoljnije nego za one s nižom samoefikasnošću i samopoštovanjem.

Promatrajući matrice korelacija, unatoč određenim razlikama u povezanostima ovih varijabli unutar dvaju mjerenja, uočavaju se značajne povezanosti samopoštovanja i posljedica usporedbi, kao i samoefikasnosti i čestine korištenja usporedbi. Razina statističke analize nam ne omogućuje donošenje složenijih zaključaka o odnosima ovih varijabli. Ipak, razmišljajući o ovim rezultatima, činilo nam se da bi se mogući razlozi ovakve podjele tipova usporedbi mogli nalaziti u samim definicijama i izvorima osjećaja samopoštovanja i samoefikasnosti. Kako samopoštovanje uključuje vrjednovanje sebe, čini se mogućim da bi, kad se netko loše osjeća i nije zadovoljan svojim učinkom nakon što je usporedio svoja postignuća s postignućima drugih ili sa samim sobom u nekim drugim vremenima, to moglo biti povezano s negativnim vrjednovanjem sebe. Kad je riječ o samoefikasnosti, možda bismo se trebali podsjetiti da je glavni izvor ili način formiranja osjećaja

samoefikasnosti vlastito iskustvo. Drugi po važnosti izvor samoefikasnosti je promatranje uspješnosti drugih u sličnim situacijama. Prvi bi mogao biti povezan s temporalnim usporedbama, a drugi sa socijalnim. Moguće je da, ukoliko se osoba češće uspoređuje s drugima, nego sa svojim vlastitim učincima, to ima negativne efekte na osjećaj osobne efikasnosti.

I konačno, postojanje značajnih, ali ne osobito visokih korelacija socijalnih i temporalnih usporedbi između prvog i drugog mjerenja nam govori o stabilnosti svih tipova usporedbi. Zbog svoje vjerojatne povezanosti ne samo s osobnim i socijalnim već i s nizom situacijskih varijabli, logično je očekivati nižu stabilnost čestine i posljedica socijalnih i temporalnih usporedbi.

U zaključku možemo reći da su utvrđene značajne povezanosti različitih tipova socijalnih i temporalnih usporedbi s pokazateljima pozitivne odnosno negativne prilagodbe, kao i sa samopoštovanjem i općom samoefikasnosti. Također smo utvrdili da je tijekom prve godine studija došlo do promjena u posljedicama takvih usporedbi, pa su one pred kraj nastave negativnije nego na početku. Razina statističke analize ne omogućuje nam zaključivanje o moderatorskom ili izravnom odnosu ovih varijabli na prilagodbu studiju, ali smatramo da su dobivene povezanosti dovoljno zanimljive da potaknu potrebu da se te veze bolje objasne.

Literatura

- ALLAN, S., GILBERT, P. (1995): A social comparison scale: psychometric properties and relationship to psychopathology, *Personality of Individual Differences*, 3, 293-299.
- BANDURA, A. (1997): *Self-Efficacy: The Exercise of Control*, New York, Freeman Publishing Company.
- BEZINOVIĆ, P., POKRAJAC-BULIAN, A., SMOJVER-AŽIĆ, S., ŽIVČIĆ-BEĆIREVIĆ, I. (1998): Struktura i zastupljenost dominantnih psiholoških problema u studentskoj populaciji, *Društvena istraživanja*, Zagreb, 4-5, 525-541.
- BUI, K.V.T., PELHAM, B.W. (2000): Cognitive and affective reactions to social comparison, *Journal of Social Behavior and Personality*, 14, 4, 569-583.
- ĆUBELA, V. (2001): Istraživanja procesa socijalnog uspoređivanja: *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, *Razdio FPSP*, 40(17), 117-142.

- DACEY, J., KENNY, M. (1994): Adolescent development, Brown & Benchmark.
- GIBBONS, F.X., BUUNK, B.P. (1999): Individual differences in social comparison: Development of a scale of social comparison orientation, *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 1, 129-142.
- HELGESON, V.S., MICKELSON, K.D. (1995): Motives for social comparison, *PSPB*, 21, 11, 1200-1209.
- HOLAHAN, C.J., VALENTINER, D.P., MOOS, R.H. (1995): Parental support, coping strategies, and psychological adjustment: An integrative model with late adolescents, *Journal of Youth and Adolescence*, 24, 6, 633-648.
- HOLMBECK, G.N., WANDREI, M.L. (1993): Individual and relational predictors of adjustment in first-year college students, *Journal of Counseling Psychology*, 40, 1, 73-78.
- IVANOV, L. (2002): Skala opće samoefikasnosti, u: K. Lacković-Grgin, A. Proroković, V. ČUBELA, Z. PENEZIĆ (ur.): Zbirka psihologijskih skala i upitnika, Filozofski fakultet u Zadru, Zadar, str. 6-7.
- JERUSALEM, M., SCHWARZER, R. (1992): Self-efficacy as a resource factor in stress appraisal processes, In: SCHWARZER, R. (Ed.): *Self-efficacy: Thought control of action*, Washington, Hemisphere, 195-212.
- JERUSALEM, M., MITTAG, W. (1995): Self-efficacy in stressful life transitions: In: A. Bandura (Ed.): *Self-efficacy in changing societies*, New York, Cambridge University Press, 177-201.
- JERUSALEM, M. (1996): Stress, emotions and health in critical life transitions: In: Georgas, J., Manthouli, U., Besevegis, E., Kokkevi, A. (Ed.), *Contemporary Psychology in Europe: Theory, Research, and Applications*, Proceedings of the IV European Congress of Psychology. Gottingen
- LACKOVIĆ-GRGIN, K., SORIĆ, I. (1995): Samopoštovanje i usamljenost studenata na početku studija: *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdio FPSP*, 33(10), 25-32.
- LACKOVIĆ-GRGIN, K., SORIĆ, I. (1996): Prijelaz i prilagodba studenata na studij, Jednodišnje praćenje, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdio FPSP*, 34 (11), 53-65.
- LACKOVIĆ-GRGIN, K., SORIĆ, I. (1997): Korelati prilagodbe studiju tijekom prve godine, *Društvena istraživanja*, 4-5, 461-475.
- LAROSE, S., BOIVIN, M. (1998): Attachment to parents, social support expectations, and socioemotional adjustment during the high school-college transition, *Journal of Research on Adolescence*, 8, 1, 1-27.

- MCCLANAHAN, G., HOLMBECK, G.N. (1992): Separation-individuation, family functioning, and psychological adjustment in college students: A construct validity study of the separation-individuation test of adolescence, *Journal of Personality Assessment*, 59, 3, 468-485.
- MICHINOV, N. (2001): When downward comparison produces negative affect: The sense of control as a moderator, *Social Behavior and Personality*, 29 (5), 427-444.
- OSWALT, R., FINKELBERG, S. (1995): College depression: Causes, duration, and coping, *Psychological reports*, 77, 858.
- PENEZIĆ, Z. (1999): Zadovoljstvo životom: Relacije sa životnom dobi i nekim osobnim značajkama, Magistarski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu.
- ROSENBERG, M., SCHOOLER, C., SCHOENBACH, C., ROSENBERG, F. (1995): Global self-esteem and specific self-esteem: Different concepts, different outcomes, *American Sociological Review*, 60, 141-156.
- RUSSELL, D. W. (1996): UCLA Loneliness Scale (Version 3): Reliability, validity nad factor structure, *Journal of Personality Assessment*, 66, 1, 20-40.
- SCHWARZER, R., BÄSLER, J. KWIAŃEK, P., SCHRÖDER, K., ZHANG, J.X. (1997): The assessment of optimistic self-beliefs: Comparison of the German, Spanish, and Chinese versions of the general self-efficacy scale, *Applied Psychology: An International Review*, 46, 1, 69-88.
- SCHWARZER, R., BORN, A. (1997): Optimistic Self-Beliefs: Assessment of General Perceived Self-Efficacy in Thirteen cultures: *World Psychology*, 3, 1-2, 177-190.
- THOMBS, D.L. (1995): Problem behavior and academic achievement among first-semester college freshmen, *Journal of College Student Development*, 36, 3, 280-291.
- WOOD, J.V. (1996): What is social comparison and how should we study it?, *PSPB*, 22, 5, 520-537.

Lozena Ivanov, Zvezdan Penezić: DIFFERENT TYPES OF SOCIAL AND TEMPORAL COMPARISONS IN THE COURSE OF STUDY ADAPTATION

S u m m a r y

In this paper we wanted to define the connection between social and temporal comparisons with some indicators of positive and negative adaptation to study. Besides, we wanted to check the connection between social and temporal comparisons with some other variables which proved to be significant in the process of adaptation in the previous researches such as self-respect, self-efficiency, loneliness, and study burden. And finally, we were interested in whether the changes in the mentioned variables appear in the course of the first year of study. Two investigations were implemented on the example of the first year students in Zadar. The first in the second and the third week from the beginning of classes, and the second a month before the end of teaching in the same academic year. Significant connections of different types of social and temporal comparisons with indicators of positive, namely, negative adaptation have been defined, as well as with self-respect and general self-efficiency. We also found out that there were changes during the first year in consequences of such comparisons and they were more negative towards the end of schooling than at the beginning.

KEY WORDS: adaptation, social comparisons, temporal comparisons, self-respect, self-efficiency